

A UNIOS

Nº 22

ABRIL 2017

ASOCIACION CULTURAL

Pineiróns

U-LO PLANO DE JOSÉ CARDONA ROSELLO, DA ILLA DE ONS?

Por: Belarmino Barreiro Rosales

“Chippendale. Compreino, enteiro, a un lord arruinado; mandeino desmontar e, peza a peza foi reconstruído na miña casa ...” dille Caetano Salgado a Carlos Deza no capítulo VI do primeiro libro titulado “*El Señor llega*” da triloxía “*Los Gozos y las Sombras*” de Gonzalo Torrente Ballester e fai referencia á escena coñecida da biblioteca ou despacho do estaleiro. Contan que o autor tomou como fonte o traslado dos mobles e pertenzas que o defunto Didio Riobó Bustelo herdara do seu pai, médico e dono de Ons, Dr. D. Manuel Riobó Guimeráns que trouxera de América, concretamente de Filipinas e estaban na súa casa almacén do Curro e que á morte daquel en 1936 a súa viúva, María Antonozzi Palanca apoderara a Massó Hermanos, S.A. na persoa de Gaspar Massó García a facerse cargo de todo o que na illa había, negocios e venda do arquipélago incluído contra cargo dunha renda anual que se encargaría de enviar. Tivo que ser todo un espectáculo ver chegar en barco ó peirao Massó de Bueu tódalas pertenzas dende Ons. Fálase dun atril tallado en madeira de caoba con forma de aguia alada estendida para suxeitar as follas dun libro aberto no momento da descarga e outras pezas que delataban a súa nobreza e orixe. Así nacería o rolo documental en corda frouxa coñecido como *Illas Ons da familia Riobó*, nos estantes do *detall* do complexo fabril conserveiro de Massó Hermanos, S.A. de Bueu.

O 29 de agosto de 1989, un conato de incendio provocado por unhas cabichas mal apagadas dentro dunhas cunchas de vieiras facendo as veces de cinceiro que caeron ó chan, ameazan con queimar a Casa Consistorial de Bueu que segue a ser de madeira. O lume iniciouse no ático, antiga vivenda dos secretarios municipais, cuarteado para este fin e reconvertido en arquivo e que naqueles momentos estabábase a reorganizar parte dos seus fondos. (A data exacta está extrapolada precisamente da memoria arquivística desa reorganización). Montóns de papeis amoreábanse no chan : boletíns oficiais, formularios de imprenta, chapas de antigas matrículas de carros e bicicletas e moitas letriñas de entroido estrofalladas daquelas seladas e / ou autorizadas para seren cantadas ou prohibidas .... e moito material considerado de segunda ou circunstancial. O asunto foi que boa parte del danouse e mollouse nos labores de extinción. Nos días seguintes deuse a orde de desaloxo e limpeza do chan e polas fiestras abertas da fachada principal da Casa do Concello que non se abrían dende que deixara de vivir o último dos secretarios municipais, paleáronse centos de follas, documentos e papeis a oito que estaban polo piso espaxados e caían uns polo seu peso contundentemente na alameda fronte a arcada do edificio e outros tardaban máis cal folerpas ou muxicas planeando no mesmo entorno. Claro está, a xente parábase estupefacta a ver que ocorría pois nunca tal se vira, outro espectáculo parecido ó anterior dos mobles, pero este máis ampuloso polo xeito de facelo e por tratarse do propio Concello. Entre os documentos que caeron máis a plan foron uns rolos pregados sobre si, de cartón, aparencia antiga, medios amarelos sucios (hoxe dirían unha cor branca rota). Dado o seu número e fasquía chamou o interese por ver de que se trataba nun dos asistentes ó acto e desenvolvendo un deles veu que se trataba dun debuxo a tinta e pouco tempo lle levou en advertir que se trataba dun motivo escultórico da capela ermida dos Santos Reis no Valado. No extremo inferior dereito constaba a sinatura do autor. E así repetíndose con tódolos rolos que caían do ceo: tratábase dos bocexos orixinais do pintor Urbano Lugrís González encargados para o deseño e construción da citada ermida en 1948, bosquezo que en 1998 reaparecerían na refundada biblioteca pública municipal de Bueu alí depositados pola persoa que os salvou e esquecidos novamente ata o seu inventariado e enmarcado pasando a decorar o salón nobre capitular de sesións da Casa Consistorial de Bueu, hoxe cedidos en depósito ó Museo Massó polo Concello que tanto lle estorban, polo visto.

Pero tamén caeron documentos de menor peso e máis volátiles. Neste segundo grupo enmárcase un prego de papel groso, menos acartonado que os anteriores, despregado polo aire como dun metro de longo por corenta de ancho aproximadamente. Cando caeu ó chan parecía debuxado tamén unha especie de mapa feito á man. A persoa que o colleu puido ler detidamente que se trataba dun plano da Illa de Ons (tamén viña debuxada a de Onza) feito a escala polo fareiro, daquela torreiro, D. José Cardona Roselló, no ano 1904 cando era propietario do arquipélago, Fernando Quiñones de León y Elduayen, Marqués de Mos, Alcedo e Valladares. Ó parecer tamén foi depositado na mesma biblioteca de Bueu, pero o certo é que a día de hoxe o orixinal atópase desaparecido. No arquivo municipal consta un copia parcial duplicada a escala minguada. Chama a atención que en diversos libros e publicacións aparece reproducido e non da copia conservada do arquivo como se pode ver, polo que hai que inferir que a reprodución provén doutra fonte. Aproveito para facer un chamamento público a través destas liñas para que poida recuperarse e devolver ó seu lugar de orixe que é o arquivo municipal de Bueu. Grazas.

Parecida sorte por atoparse extraviados correron outros documentos municipais como o tomo encadernado do xornal buenense *La Voz de Bueu* de 1904 desaparecido das dependencias municipais a finais dos anos oitenta e tamén reproducido algún dos seus números co selo impreso da antiga biblioteca popular de Bueu, así como o álbum de fotografías do propio arquivo municipal que, agardemos un día poidanvolver xunto cos bosquejos de Urbano Lugris ó seu lugar de orixe marcando así a maioría de idade dunha institución de todos e para todos que garda a memoria documental pública dun pobo.

A continuación reproducimos unha imaxe e maila letra do citado plano de Ons de 1904:

*“ YSLA DE ONS EN LA PROVINCIA DE PONTEVEDRA
ESCALA DE 1:4000 METROS = JOSÉ CARDONA Y ROSELLÓ
ADSCRYCIONS Ó RESEÑA DE LA ISLA DE ONS
EN LA PROVINCIA DE PONTEVEDRA*

Casas y casetas que hay en la isla y la familia que hay en cada una de ellas:

Casas nº de orden	Nombres de los cabezas de casa	Número de almas en cada casa
1	Jerónimo Martínez	11
2	Hermenegildo	2
3	Manuel Pena (Ripote)	7
4	Benito Regueira	10
5	Manuel Reiris	6
6	Vicente López	4
7	José López (padre)	10
8	José Laberco	10
9	La casa del Marqués	2
10	Ramón Masenlla	10
11	D. Ramón (el cura)	1
12	Manuel de Vera (Comesaña)	10
13	José Otero (del Centulo)	4
14	Ramón de Vera	3
15	María de Cuña	11
16	Viuda e hijos de Mendes	6
17	Juan García (de Faustino)	6
18	José Mendes	9
19	Pastora Goberna	3
20	Benigno	5
21	Fábrica de Salazón (Marcial)	11
22	Angelito García (Faustino)	7
23	Antonia Faustino es García	4
24	Juana Piñeiro	4
25	Benito Sampedro (Roque)	10
26	Sra. Ramona viuda de Patiño	11
27	Maximino (Laberco)	2
28	Manuel Patiño (B<a>ndullo)	8
29	José Reiris (Padre)	9
30	Francisco Reiris (Chosco)	3
31	Antonio Otero (del Centulo)	5
32	Ramón Otero (del Centulo)	11
33	José Ramón de Dios	11
34	Serafin Blanco	7
35	El Faro D. José Cardona y D. J. Bugallo?	10
36	Ramón Patiño	11
37	Ramona de (Laberco)	4
38	José Reboiras	9
39	José Vidal (hijo)	5
40	Perfecto Vidal	3
41	José Vidal (Viejo)	9
42	David Otero (de Bogueiro)	6
43	Francisco Otero (Cañete)	7
44	Joseño Otero (del Centulo)	9
45	Emilio Patiño	5
46	Benito Otero (del Centulo)	9
	Total	306

La isla de Ons está situada al O. de Marín a una distancia de unas cinco leguas- La isla tiene de largo 5,200 – Kilómetros aproximadamente (y de altura hasta la esplanada del faro 116 metros)

El dueño en la actualidad es el hijo del Marqués de Alcedo, D. Fernando.

El arrendatario D. Marcial Bernadal pagó por dicha isla 1500 pesos anuales

Faro de Ons, 1º de Octubre de 1904

*El Torrero José Cardoña
(firmado y rubricado)*

